رۆشنبیریی کوردی لە نێوان تایبەتیی نەتەوایەتی و هەنگاو هەڵێنان بەرەو ئاسۆی رۆشنبیریی جیهانیدا

ئیسماعیل رەسوول

رۆشنبیریی کوردی، هەروەك گشت رۆشنبیری‌یەکانی سەر ئەم زەمینە، لە کەلەپووری میللەتەکەی خۆی هەڵقولیوە. نەش و نمای کردووەو گەیشتۆتە ئەو رادیەی کەئێستا تێیدا دەیبینین. ئەوەش سەرەنجامی بەرەو پێشچوونی ئەم میللەتەیە کە بەدرێژایی مێژووەکەی پێیدا رۆیشتووەو لە قووڵایی خاکە بە پیت و فەرەکەی رەگی داکوتاوەو لە سەری پەیدا بووەو بەرەو پێشەوەش رۆیشتووە.

هەر وەکو هەموو شتێ لەسەرەتاوە دەست پێدەکا، رۆشنبیریی کوردیش سەرەتای تایبەتی هەبووە، بنچینەو رەچەلەکی لەم کەلەپوورە بەفەرە وەرگرتووە، کە لە واقیعی بەرەو پێشچوونی شارستانیەتی نەتەوەی کورد هەڵقولیوە.

گومان لەوەدا نییە کە واتای ووشەی رۆشنبیری ـ کەلچەر ـ تەنیا ئەدەب ناگرێتەوە، بەلکو بریتیە لە کۆمەڵێك لەو زانیاریانەی کە ئەدەب بەشێکیەتی، ئەویش لەپەندو قسەی نەستەق و ئەفسانەو چیرۆك و حیکایەتی میللی‌و ،خوو رەوشت و خولیای میللەت وگەلێ شتی‌تر کەبە فۆلکلور ناو ئەبرێ، دەست پێ‌دەکا، کە بەگشتی کەرەستەی سەرەتاو سەرەکی بووە، بۆ درووست بوونی رۆشنبیری، ئەوەی بەهۆی بەرەو پێشچوونی ئابووری‌و کۆمەلایەتی‌و سیاسی‌یەوە

نەش و نەمای کردووەو بەدریژایی قۆناغەکانی مێژووی رابوردو بەرەو پێشەوە چووەو گەلێ لقو پۆپی لێ بڵاوبووەتەوە. ئەدەبیش لەم بەرەو پێشچوونە بەشێکی گرنگی خۆی هەبووە.

هەر کەسەدەی نۆزدەهەم دەستی پێکرد، ئەدەب و رۆشنبیریی کوردی، چاویان لەبەرەو پێشچوونێکی ئاشکراو روون هەڵدەهێنا.

هەڵگری مەشخەڵی ئەم بەرەو پێشچوونەش کەڵە شاعیرانی کلاسی بوون، وەك نالی و کوردی و سالم و حاج قادری کۆیی و دەیانی تری وەك ئەوان.

مزگەوت و تەکیەکان مەڵبەندی سەرەتای رۆشنبیری و ئەدەب بوون کە پیاوە ئاینیەکان بەردەوام بوون لەکۆشش و هەولدان بۆ دەرس گوتنەوەو فێرکردنی قوتابیان کە لە هەمو سوچێکی کۆمەڵگای کوردەواری‌دا رووبان تێدەکردن. بۆخوێندنی شەریعەتی ئیسلامی و فێربوونی زمانی عەرەبی ،کەزمانی قورئانی پیرۆزە لەگەڵ هێندێ زانیاری گشتی دیکە، لەم مەڵبەندانەدا رابەرانی پێشوی شاعیرانی کورد وەدەرکەوتن. لەمەی پێشودا گوتمان، وادیاری دەخا کەرۆشنبیری لەکانگای کومەڵگا چەکەرە دەکاو بەرەو پێشکەوتن دەروا، لەگەڵ خوێدا هەمو رەوشت و دیاردە تایبەتیەکانی ئەم کۆمەڵگایە هەڵدەگرێ وەك ئەو مرۆڤەی دەبێتە میراتگری هەموو ئەو سیفاتانەی نەوەکانی پێش خۆی و هەمو کەسانی خێزان و بنەماڵەکەی لێ‌ی هاتوونەتە خوارێ. بەڵام لەرێبازی گەشەکردنیدا هەموو بارودۆخی ـ دەوروبەرەکانی و هۆیەکانی ئابووری و کۆمەلایەتی و سیاسی کاری تێ‌دەکا، لە چوارچێوەی بەرەوپێشچوونی شارستانیەتی و لە هەر قۆناغێکی مێژویی دیاری کراودا لێرەوە تایبەتیەتی نەتەوایەتی ـ الخصوصیة ـ دەبێتە شەقڵێکی ئاسایی ،مۆرکی خۆی بە رۆشنبیری هەر میللەتێکەوە دەنێ، کە خاوەنی بوونێکی مێژوویی تایبەتی بێ.

رۆشنبیریش ـ لەفولکلۆرەوە تائەدەب و هونەرە جوانەکان و کۆمەڵە زانیاریەکانی تر ـ پەیوەندیەکی توندو تۆڵ بەرادەی هوشیاری و پلەی بەرەو پێشچوونی شارستانیەتەوە دەبەستێ. ئەم دیاردە تایبەتی‌یەوا نەبێ بەس لە رۆشنبیریی کوردی‌دا هەبێ، بەلکو رواڵەتێکە هەموو رۆشنبیری‌یەکانی دیکەش لەیەك جیاواز دەکاتەوە. بۆ نموونە، رۆشنبیریی میللەتی عەرەب و هەموو ئەدەب و هونەرەکانی، بیرو ئایینی، خوو رەوشتەکانی ،کەپێش ئیسلام باو بوون، و پاش بڵاو بوونەوەی ئیسلام، بەتایبەتی پاش چەند سەدەیەك وەك خۆی نەماوە. گەشەسەندنی شارستانیەتی، کارێکی گرنگی کردە سەر نەش و نماو گەشەکردنی رۆشنبیری و ئەدەب، تاگەیشتە ئەو پەری بەرزی لەسەدەی چوارەمی کۆچی‌دا، بەتایبەتی لەو کاتەی جوولانەوەی وەرگێران و سوود وەرگرتن لەزانیاری و رۆشنبیری‌یەکانی میللەتەکانی دیکەی ئەو سەردەمە دەستی‌پێکرد.

رۆشنبیریی میللەتی عەرەب لەم سەردەمەدا گەیشتە پایەیێکی بەرزی پێشکەوتن، کە ئەمەش سەرئەنجامی پێشکەوتن و بەرەو پێشەوە چوونی مێژوویە ورەنگ دانەوەی پیشکەوتنی رۆشنبیری و شارستانیەتي گێتی‌یەو کارتێکراوی تێکرای ئەم دوو لایەنانەیە.

بەلام سەرەرای ئەمەش بەردەوام مایەوە لەهەلگرتنی روالەت و شێوەتایبەتیەکانی ئەم میللەتەبەگشتی، وشێوە تایبەتیەکانی ئەو ولاتانەی تێیدا نیشتەجێ بووە. هەروەها رۆشنبیریی گشت گەلانی سەر ئەم زەمینە بەم جۆرەیە، رەنگ دانەوەی کۆمەلگاکانی خۆیەتی، کە رۆشنبیریی میللەتە پیشکەوتووەکاتی ئەوروپاش لەم دیاردەیە جیاواز ناکریتەوە.

رۆشنبیریی میللەتی کوردیش هەمان رۆشنبیری نەمایەوە کە لەپێشوودا باو بوو، لەقاوغی فۆلکلۆرو خوورەشتی خۆی هنییایەدەر، تەکیەو مزگەوتەکان وەك جاران تەنها مەلبەندی رۆشنبیری نەمانەوە کە میللەت، رۆشنبیری و زانیاری لیٚ هەلێنجیٚ هەروەها ئەدەبیش وەك جاران کزو لاواز نەمایەوە، رادەی هونـەریو ناوەرۆکـی ئەو ئەدەبـە نەمـایـەوە کە لەسەردەمی نالیو حاجی قادری کۆییو ئەحمەدی خانیدا باو بوو، چونکـە ئەو پێشکـەوتنـەو بەرەو پێشچـوونـەی کوردستـانی عیـراقی گرتـە بەر هەر لە کۆتـایی جەنگی یەکەمی گێتییەوە تا دامەزراندنی دەولەتی عیراق، تا ئەم بەسـەرهـاتـوو رووداوە مێـژ وویـیـەکـان، کە لە ئەنجـامی تێکـوشـان و خەبـاتی گەلی عیـراق لە پێنـاوی ئازادیو سەربـەخـۆیو پێشکـەوتنی کۆمـەلایـەتیدا، پەیـدا بـوو، مۆرکی کاریگـەرو ئاشکـرای خۆی خستـە سەر رۆشنبیریی میـللەتـی کوردو سەر ئەدەب و هونـەریشـی لە قەپێلکـە تەسکەکەیو لەچوار چیوەی شێوەی خۆمالی هینایە دەرەوە.

کاتیٚ کە بمـانـەویٚ باسی بارو دۆخ و ئەو کارتێکـردنـە بکەین کە بوونەتە هۆی ئەم گورانکاریـیە، هۆی ئابووریو گۆرانی پەیـوەنـدییـە بەرهـەم هێنـانـەکـانی کۆمـەلایـەتی لەکـۆمـەلگـای عیـراقی بەگشتیو کومـەلگـای کوردەواری بەتـایبـەتیو بەدرێـژایی سەدەی ئێستـامان دا ،لە سەرەوەی هەمـوو ئەو هۆیـانـەی ترخـۆی قیت دەکـاتـەوە. چونکـە لەسـایـەی ئابـوورییـەکی کشتـوکـالی دواکەوتوودا کەپشت بەگـاسن و ئاژەل و جوتیـارێکی نەخـوێنـدەوارو دواکـەوتـوو دەبـەستیٚ ،ئـەو جوتیـارەی کە خاوەنیو وشیـاریو زانینێکی کزو لاواز بووە، مل کەچـی سەخـت تریـن شێـوەی چەوسـانـەوەی دەرەبـەگـایـەتی بووە، جا ئەگـەر هاتـو ئەو راستییـەمـان خستـە بەرچـاو کەجـوتیاران یاخود دانیشتوانی لادیٚ تابـەر شورشـی گەلاویـژی سالی 1958 زۆر بەی زۆری دانیشتـوانی کومـەلگـای کوردەواری بوون، لەمەش ئەم کارەساتە مەزنەمان دیتە بەر چاو کە میللەتەکەمان تێیدا ئەژیـاو بەهیـچ جۆریٚ نەدەلـوا کۆمەلگایەك باری ئابووریو کۆمـەلایـەتـی بەم جورەبیٚ، ئەدەب و رۆشنبیـرییـەکی پیشکـەو تووبهێنێتـەدی، بەتـایبـەتی ئەگـەر هاتـو ئەو راستییـەمـان هێنـایـە بەرچـاو کە نیسبـەتی نەخوێندەواری گەیشتبـووە 90٪. قوتـابخـانـەو دەزگـاکـانی فێـرکردن زۆر بەسستیدا دەمەزران کە بریتی بوون لەچەند قوتابخانەیەك ،لـە مەلبـەنـدی شارەکـانـدا بلاو ببوونەوە. هەر لەبەر ئەمە بابەتەکانی رۆشنبیری لەجغزەکانی سەرەتاییو دوا کەوتوودا مانـەوە بەدەگمـەن نەبیٚ هێنـدیٚ لەنـووسەرانی هەلکەوتوو، توانیان بەهرە بنوێنن.

لە سەرەتاداو پاش قۆناغی فولکلۆری ئەدەبی کوردی تا ماوەیـەکی زۆر هەر لە جغـزی شیعـر دەخـولایـەوە، بابەتی شیعـرەکـانیش زۆربـەیـان غەزەل و تەسووف و پیاهەلدان و سەرزەنشتیو ئامۆژگارییو شتیوابوون، هێندیکیشیان خۆی لەبـابـەتی نەتـەوایـەتیو کۆمـەلایـەتی دەدا، داوای ئازادیو پێشکـەوتنی کۆمـەلایـەتیـان دەکـرد، خەلکیان بۆ فێربوونی زانستیو زانیاری هان دەدا، داوایان لیٚدەکردن واز لەقسەی پرو پووچ و خورافـات بێنـن کە شێـخ و مەلاو دەرویشی تەکیەکانی ئەو سەردەمە بەناوی ئایینەوە بلاویان دەکردەوە، وەك ئاشکـرایـە شۆرە سواری ئەم گورەپـانـە حاجی قادری کۆیی بوو.

بەلام ئەو گورانکـاریـانـەی کەپـاش جەنگی یەکـەم روویداو، رووداوە مەزنـەکـانی شۆرشی بیستی نیشتمانیو ئەو راپـەرینـە نەتەوایەتیەی شۆرشی شیخ مەحمودی حەفید لە سالانی 1919 ـ 1922 بەر پای کرد، پاش ئەوانەش دامەزراندنی دەولەتی عیراقیو بەر پابوونی ئەو خەباتە بیٚ وچـانـەی گەلی عیـراق دژی دەسـەلاتی بێگانە کەبە چەند رەنـگ و شێـوەخـۆیٚ نوانـد، کۆ بوونـەوەی گەل لە چەنـد پارت و کۆمەلەو ریکخراوێکی شورشگیریدا. پاشان ئەو راپەرینە مەزنانەی کە سەرەنجامی خەباتە سەختەکەی گەل

بوو پاش جەنگی دووەمی گیتی ووشیاری سیاسی لەناو جەماوەردا قوول کردو رۆشنبیرەکانیش وەك پێشەرەوێکی شورشگیرو هۆشمەند کەوتنە پێشەوەی [illegible] سیاسیەکان بەدرێژایی قۆناغی رابوردوو کە ئەم قۆناغەش بەسەر کەوتنی شۆرشی چواردەی گەلاویژی مەزن کوتایی هات.

وەئەگەر بێتولەروخساری ئەدەب و رۆشنبیریی ئەو قۆناغانەی رابوردوو بکۆلینەوە دەبینین چۆن بەریبازێکی تایبەتی جیاوازو دیارکراودا تێپەر بووە، وەك ئاوێنە هەموو رووداوە مێژوویەکان و ئەو گۆرانکاریانەی لەگشت لاو گۆرەپاندا بەرپا بوبوو تێیدا رەنگی دایەوەو وەك هێلێکی دیاریکراو بەرەو پیشەوە چوو کە لە ئەنجامدا توانی سنووری خۆمالیەتی و نەتەوایەتی ببریٌو تێکەلی رۆشنبیرییەکانی دیکەی جیهانی ببیٌو سوودی لیٌوەربگریٌ.

ئاشکرایە رۆشنبیریی عەرەبی و ئەدەبەکەی چاوگیکی سەرەکی بوو، بۆ رۆشنبیریی کوردی، روباریکی بەتەوژم بوو بۆ ئاودانی کێلگەکەی کەرەستەی راپەرین و پێشکەوتنی نایە دەستییەوە، چونکە پیشکەو توترو قوول و فرەوان ترو دەولەمەندتر بوو، وەش نەبیٌ ئەم کارتێکردنە بگەریتەوە سەرئەو قۆناغە نزیکەی باسم کرد، بەلکو مێژووەکەی ئەگەرێتەوە بۆ ئەو سەردەمانەی کورد هاتە سەر ئایینی ئیسلام، کە شەریعەت و زمانی عەرەبی و هێندی زانیاری تریش لەمزگەوت و مەلبەندە ئایینیەکانی دەخوێندران. بەلام ئەو قۆنـ ـانەی دوایی گرنگیەکی تایبەتی خۆیان هەبوو، چونکە روشنبیریی عەرەبي خۆی، کارتێکراو وسوود وەرگری ئەدەب و رۆشنبیریی جیهانی بوو، زمانی عەرەبیش بۆتێمە پ.نجەرەیەکی کراوە بوو، رۆشنبیرو نووسەرانمان، لیٌیەوە دەیان روانییە رۆشنبیریی ئەو سەردەمەمان بەرێگای ئەو زمانەوە شارەزای ئەدەب و زانیاریی میللەتانی دیکەی جیهان دەبوون.

یەکیەتی سیاسی گەلی عیراق لە چوارچیوەی یەك دەولەتدا سەرەرای پەیوەندییەکانی مێژوویی لەنیوان کوردو عەرەب دا، کەرەسەی پەیوەندییەکەی تری هێنایەکایەوە کەخەباتي هەر دوو لابەیەکەوە ببەستیٌ لەپێناوی بەرهەلست کردنی دوژمنان و روو بەروو بوون ی گشت مەترسی و کارەساتیٌ بێتە بەردەمیان . . بۆ چارەسەر کردنی گشت کێشەو گیروگرفتی ئابووری و کۆمەلایەتی و رامیاری، کە پەیوەندی بەژیانی هەر هاوولاتیکی عیراقی یەوە هەبیٌ، بیٌ ئەوەی دەست لەروالەتە تایبەتیەکانی نەتەوایەتی هەر دوولایان بدریٌ. ئەمە بووە هۆی درووست بوون و گەشە کردنی ئەدەب و رۆشنبیرییەکی نویٌ، کە هەلگری ئیٌش و ژان و خەفەتیان و دلخۆشی سەر کەوتنەکانیان بیٌ لە گۆرەپانەکانی خەبات و زۆرانبازیدا، دژی دوژمنان، وگورەپانەکاتی بنیات نانی کۆشك و تەلاری بەرزی دوارۆژیکی پرشنگدار.

ئەم ئەدەب و رۆشنبیرییە، بەئەدەب و رۆشنبیریی عیراقی ناو ئەبردریٌ. ناشمەویٌ کەس وای لیٌکبداتەوە، کەمن دەمەویٌ ئەم زاراوەیە بکەمە جیگری زاراوەی رۆشنبیریی نەتەوایەتی ـ الثقافە القومیە ـ، جاچ رۆشنبیری کوردی بیٌ یاعەرەبیی. بەواتایەکی تر هەردوو ئەم رۆشنبیرییە، هەر چەندە نەتەوەو زمان لەیەکیان جیاواز دەکاتەوە بەلام وەك جمك پێکەوە رێگایەکی سەخت و دژوار دەبرن بەرەو یەك ئامانج دەرۆن. لە شۆرشی بیست و لەتێکوشان و خەباتەکانی پاش ئەوە کە گەلی عیراق لەدژی دەسەلاتی ئیمپریالی بەرپای دەکرد، شاعیرانی کورد گۆرانییان بۆئازادی هەلدەبەست و داوای سەربەخۆیی و رزگاری نیشتمانیان دەکرد، نووسەران و رۆشنبیران وەکو برا عەرەبەکانیان لە رۆژنامەو گوڤارەکاندا دەیاننوسی و لە گورەپانەکانی خەباتدا دەیان هەلبەست و شیعریان بۆ جەماوەر دەخوێندەوە.

ئەوەی بگــەرێتــەوە سەر شیعــرەکـانی فایق بێکـەس و گوران و دلـدارو کامــران موکــری‌و دەیــانی دیکـەی هاو چەرخیـان، وەیـا ئەوانـەی پاش ئەوان، بەروونی بۆی دیـار دەکەوێ کەچۆن شیعری کوردی هەنگاوی گەورەو فرەوانی بۆ پێشــەوە هاویـشتــووە، نەك بەس لەلایــەنی دارشتنی هونەریانەو نوێ خوازی روالەت و شیوەیەوە بەلکو لەلایەنی دەولـەمـەنـدکـردنی بابـەتـەکـانی کۆمـەلایـەتی‌و رامیـاری‌و مرۆڤایەتی، کەناوە رۆکیان بوون.

. . پێکــەوە لکـانێکی مەوزوعیـانـەی خەفـەت و ژان و هەست و نەستی تاقـەکـەسی کورد بەکێشـە سەرەکیـەکـانی گەلی عیـراقـەوە. . هەر لە زولم و زۆرداری دەرەبـەگـایەتی ،چــەوســانــەوەو کوێــرەوەری فەلاح و رەنــجــدەران و دواکـەوتنیـان. . کێشـەکـانی ئیمپـریـالیـزم و چەوســانەوەی سیاسّی و دواکەوتنە هەمە جۆرەکەی کۆمەلایەتی‌و تادەگاتە خەبــات کردن بۆ دوا رۆژیـکـی چێتــرو پرشنگــداری پر لەپیت و بەرەکـەت. . ئا ئەوانـە بوون بابـەتـەکـانی ئەدەبی کوردی، لە هەمـان کاتیشـدا ناوەرۆك و بایـەتەکانی ئەدەبی عەربیش بوون لە عیراقدا.

که واتە ، والْە تەکانی دەرپەرینی رۆشنبیری کوردی بەرەو ئاسۆ رۆشنبیری‌یەکانی جیهانی چییە؟ . . کەی‌و چۆن ئەم دەرپەرینە ـ الأنطلاق ـ رووی‌داو لەبەرچی؟

ئەگەر بێتو چاوێك بە ناوەرۆکی ئەو کتێبانەدا بخشێنین کە لەم دەسالە ی دواییدا دەرچوون، هەر لەسەرەتاوە رادەی ئەو بەرەو پێشچوونەی رۆشنبیری کوردی فرەوانەمان دێتە بەرچاو.

هەنــدیـك کەس وا تێـدەگـەن، کەرۆشنبیـریی کوردی ،بـایـەخ بەس بەکێشـەو گرفتـەکـاتی ئەدەب و رۆشنبیـریی کوردی دەدات، هەشــە مەزەنــدەیـان وایـە کەتـائێستـا لە قەپێلکـە تەسکـەکـەی نەتـەوایـەتی دەرنـەچووە، بەلاّم ئەم مەزەنـدەیـە لەجێگـای خۆی نییـە، چونکی رۆشنبیری هەر وەکـو ئاشکـرایـە بەس ئەدەب و هونـەرو کەلـەپوورو مێژوو ناگرێتەوە، بەلکو کۆمەلێ زانیاری‌یەکی جۆراو جۆرە، بەندە بەژیـانی کۆمـەلایـەتی مرۆڤـەوە، دیسـانیش رەنگـدانەوەی ووشیـاری‌و زانینی کۆمـەلایـەتی‌و سیـاسی‌یـە لە قۆنـاغیکی دیـاری کراوی میـژوویی یەوە. . رەنگدانەوەی جموجۆل و [illegible] رۆشنبیـران و ئەدیب و نووسـەرو هونەرمەندان و گشت دام و دەزگاکانی رۆشنبیری‌و زانیاری‌و پەروەردەو فیرکردنە.

ئەو بەرەو پێشچـوونـەی کە بەدرێـژایی چارەگـە سـەدەی ئێیستــاکــە بەســەر رۆشنبیـری‌دا داهـاتـوە، شتێکـە نابێ بەچاوێکی کەم سەیری‌بکەین، چونکە ئەم پێشکەوتنە هەمو لایـەنـەکـای ژیـانی کۆمـەلایـەتی گرتـوتـەوە ،بەتایبەتی لە مەیــدانــی پەروە ردەو فێــرکــردن و نزم بوونــەوەی رادەی نەخوێندەواری تارادەیەکی زۆر لەنێو گەلدا بەتایبەتی پاش جێبـەجێ کردنی یاسـای قەلاچـۆکـردنی نەخـوێندەواری‌و یاسـای بەزۆریێ خوێنـدنی سەرەتـایی‌و خویندن بەخۆرایی لەگـشـت پلەکــانــی فێــربــوونــدا، . ئــەوە بووە هۆی بلاّوبــوونــەوەو بەرفـرەوانی رۆشنبیـری و زانیـاری لەگشت سووچیکی ولاتەکەماندا، لەهەمان کاتیشدا دام ودەزگاکانی خویندنی بالا بەگشتی بەرەو پێشەوە چوو ژمارەیەکی زۆری زانکـۆو پەیمـانگـاکـان لە سەرانسەری عیراق دامەزرێندراو بەهــەزاران قوتــابیــانی دەرچـوانـد کەهـەنـدیکیـان بوون بەپسپـۆری بەتـوانـا. دەرگای ئەم هەمو زانکۆو پەیمانگایانە والاّکــرا بوقــوتــابـیــانـی کورد، سەرەرای ئەوەش سەدان قوتــابیــان و خۆینـدکـارانی کورد روویـان لە زانکـۆکـانی ئەوروپـاو ولاتـانی دیکـەی جیهان کرد، بەسەدانیش هەموو سالێك دەگەرێنەوەو لەگەلْ خۆیاندا سەرەنجامی خوێندن و فێـربـوونی سالانیـان دێنن و دەبنـەپسپۆرو مامۆستا لەفێرگەو دام و دەزگاکانی‌میری.

راستــە بەشێـکی زۆری خوینــدکــاران و هەلگــری باوەرنــامــەی دوکتـورا بایـەخیـان بەئـەدەب و رۆشنبیـریی

کوردی‌داوە بەڵام نامەو باسەکانیان بوون بەسەر چاوەیەکی بەنرخ نەك بۆ قوتابیان بەتەنیا بەڵکو بۆگشت رۆشنبیرو نووسەرو ئەدیب و پسپۆرانی کوردو بناغەیەکی زانستیانە بۆچارەسەر کردنی کێشەکانی ئەدەب و رۆشنبیری دادەنێ، ریگا بۆگشت تۆژەرێك خۆش دەکاو کەرەستەیەکی بە فەریان دەخاتە بەردەم، ئائەوانیش بەشداری بکەن لەم بەرەو پێشچوونە، بۆیێ ئەم بایەخدانە پێویستێکی مێژوویی بوو هەر پێویستیش دەمێنێتەوە. بەڵام لەتەك وانەوەش، سەدان خوێندکارانی دی گەرانەوەو هەڵگری باوەرنامەی زانکۆیی‌و دوکتورا بوون لەلقەکانی دیکەی زانیاری وەك پزیشکی‌و ئەندازیاری‌و ئابووری‌و فیزیاو کیمیاو دەیان لقی‌تر. ئەم رووداوە نوێیە، بووبەبەردی بناغەی، پەیدا بوون و گەشەکردنی رۆشنبیرییەکی نوێ، کەلەقاوغە کۆنەکەی خۆی هینایە دەرو بەرگێکی زانستیانەی کردەبەر نەخشەی تۆژینەوەی زانستیانەی کێشا کەسەر لەنوێ نووسەرو توێژەرەکان بگەرێنەوە سەر رۆشنبیرییە کۆنەکان و بابەتەکانی بەروانینێکی زانستیانە بکەوتە لێکۆلینتەوەی کە لەپوورو مێژوو کێشەکانی ئەدەب و رۆشنبیری بەگشتی. ئەو گۆرانکارییەو بەرەو پێشچوونەی لە بارودۆخی ئابووری کومەلگا، بە درێژایی قۆناغەکانی رابوردوو بەرپا بوو، بەکار هێنانی مەکینە لەکشتوکاڵ داو دامەزراندنی کارگە هەمە جۆرەکانی پیشەسازی، پێویستی بەپسپۆرانی هەمە جۆر پەیداکرد. هەروەها گەشە کردن و فرەوان بوونی فێرکردنی باڵاو پسپۆری، بووە هۆی دەرچوونی کادیرێکی زۆرو بەردەوام بۆ بەرێوەبردنی ئەم کارگانە. جگەلەوەش ئەو راپەرینەی کەلەپێناوی بەخۆرایی خوێنتدن و فرەوان کردنی وەرگرتنی قوتابیان لەزانکۆکان بەر پابوو بووە هۆی بەرز بوونەوەی رادەی رۆشنبیریی میللەت بەگشتی، بایەخ دانی خەلکەکەش بەخوێندنەوە وکتێب کرین زیاتر بوو، هەر ئەمەش بووە هۆی گەشەکردنی بازاری کتێب.

گەر سەرنجێکی سەرپێیی بدەینە پێرستی ئەوکتێبانەی بۆ فرۆشتن داندراون، فرەوانی بابەتەکانی- لە زانست و زانیاری، بەسانایی بۆمان دەردەکەوێ، کە چۆن بووەتە سەرچاوەیەکی بەنرخ و خراوەتە بەردەست رۆشنبیرو خوێنەران بەگشتی بۆ فرەوان کردن و زێدە کردنی جوغزی زانینیان.

.. بۆ ئەوەی نووسەرو توێژەران هەر لەسەر ئەدەب و فۆلکلۆر نەنووسن، بەلکو بایەخ بەهەموو بابەتیکی زانیاری بدەن.

هەروەها دام و دەزگاکانی پەروەردەو فیرکردن گەلێ کتێبی زانیاریان گۆرییە سەرزمانی کوردی‌و خستوویانە بەردەست قوتابیانی کورد تا لە فێرگەکان بیانخوێنن. جگە لەوەش ئێستاکە زۆر بەئاسانی دەتوانین لەسەر لاپەرەی گۆڤارەکانی کوردی لەتەك بابەتەکانی ئەدەب، وەبەپێنووسی نووسەرو پسپۆرانی کورد خۆیان، بابەتی هەمە جۆری زانیاری بخوێنینەوە. بایەخ دانی رۆشنبیرەکان هەر بە بابەتەکانی خۆماڵییەوە نەوەستاوە، بەڵکو لەمەیدانی ئەدەبیشدا بایەخێکی زۆر بەئەدەبی عەرەبی‌و جیهانی دەدەن و بەدەیان کتێب و باس وەردەگێرنە سەرزمانی کوردی، هەر لە چیرۆك و شانۆگەری‌و رۆمان و شیعرەوەتابابەتی دیکە، ئەم بەرهەمانەش بەگشتی کاری کردە سەر رێبازی ئەدەب و رۆشنبیریی کوردی، قووڵ ترو فرەوان ترو دەولەمەندتری کردووە بەشداری کردووە لەچەسپاندنی کۆڵەگەی ئەو راپەرینە بەر فرەوانەی کە ئەمرۆ دەیبینین.